

ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

П. І. Блозва, м. Київ

Теоретичний аналіз проблеми психологічного ресурсу соціального капіталу в становленні громадянської компетентності показав, що така компетентність задовольняє потребу в кращому теоретичному осмисленні громадських рішень, підвищує рівень альтруїзму, сприяє ефективнішому пошуку компромісів, більш результативному веденню дискусій та осмисленню нової інформації в процесі громадської взаємодії, покращує зв'язки з представниками громади у владі, дає змогу швидше переймати символи, які є панівними в межах спільноти. Психологічні ресурси соціального капіталу охоплюють ефективність соціальної взаємодії, ідентифікацію із соціальною групою, готовність до взаємодопомоги в соціальній групі, внутрішньогрупову згуртованість, міжособистісну довіру в межах соціальної групи, а сам процес становлення громадянської компетентності можна аналізувати як сукупність когнітивних (певний рівень знань про громадянське середовище), процедурних (знання та вміння використовувати громадські і політичні інститути), габітуальних (наявність особистісних навичок, настановлень щодо громадянської взаємодії) компонентів. Ефективна соціальна взаємодія сприяє підвищенню рівня когнітивного компонента громадянської компетентності, ідентифікація із соціальною групою – процедурного, готовність до взаємодопомоги в соціальній групі – габітуального та когнітивного, внутрішньогрупова згуртованість – габітуального, міжособова довіра в межах соціальної групи – процедурного.

Ключові слова: громадянська компетентність, психологічний ресурс соціального капіталу, соціальні мережі.

Проблема. У сучасному науковому дискурсі надзвичайно актуалізувалося питання ефективності участі громадян у державотворчому процесі. Суспільство ускладнюється новими недержавними об'єднаннями громадян, соціальними мережами, і цей процес формує соціальний капітал, який концентрує в собі певний психологічний ресурс для особистості. Постає питання про взаємодію цих нових утворень та їхній вплив на демократичний розвиток країни. Для того щоб демократія була життєздатною політичною моделлю, потрібен певний рівень громадянської компетентності особистості. У державах, які недавно стали на шлях демократичних перетворень, де люди тільки-но починають досягати мистецтва самоврядування, питання громадянської компетентності набуває особливої важливості. Однак навіть стабільні демократії (за

Г. Алмондом) стикаються з усе більшим числом фактів, що свідчать про недостатній рівень компетентності. Отож виникає потреба в концептуалізації проблеми громадянської компетентності та місця психологічного ресурсу соціального капіталу в її становленні.

Мета статті: проаналізувати особливості впливу психологічного ресурсу соціального капіталу на становлення громадянської компетентності особистості в межах міжособової взаємодії.

Громадянська компетентність – це сукупність кваліфікаційних передумов як для того, щоб реалізовувати права, так і для того, щоб виконувати обов’язки, обумовлені статусом громадянства. Компетенцію такого роду утворюють три компоненти: когнітивний, процедурний і габітуальний.

Когнітивний компонент – це певний рівень знань або певний рівень здатності до оволодіння цими знаннями, який може вважатися необхідним для забезпечення участі в діяльності громади. Йдеться про знання інституційного устрою політичної системи, функціональні взаємозв’язки всередині цієї системи, а також взаємодію зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного характеру; має значення і готовність засвоювати інформацію, необхідну для ухвалення громадського рішення.

Процедурний компонент – це ті знання і здібності, які необхідні потенційному політичному актору для реалізації наявних можливостей впливу та участі в межах інституційного порядку.

Габітуальний компонент – наявність здібностей і внутрішніх настановлень, необхідних для пізнання устрою політичної системи, а знання про наявні способи розв’язання проблем мають доповнюватися відповідною практичною активністю. Габітуальна компетентність важлива при продукуванні так званих колективних благ, тобто тих ресурсів, якими користується кожен незалежно від власного внеску в їх примноження.

Таким чином, громадянська компетентність включає в себе певні якості як інтелектуального, так і морального характеру. Громадянська компетентність формується насамперед на рівні локального самоврядування, причому наслідком участі на цьому рівні є перетворення особи, яка прагне до максимізації власної вигоди, у громадянина [14]. У цьому випадку доцільно говорити про становлення “мережевого суспільства”. Узагальнену версію цього підходу запропонував М. Кастельс. Він розробив концепцію мережевої держави, яка, на його думку, найбільшою мірою відповідає сучасній епісі. У межах нового типу соціального порядку належність до тієї чи тієї мережі виступає найважливішим джерелом влади [2]. Тут постає потреба актуалізувати поняття “соціальний капітал”, який якраз об’єднує поняття мереж, ідентифікації та довіри.

У дискурсі соціальної психології соціальний капітал розглядають як сукупність актуальних або потенційних психологічних ресурсів, що формуються на основі міцних зв'язків між людьми та ustalених правил взаємного знайомства і визнання, які підвищують добробут особи та сприяють згуртованості і громадянській активності суспільства [18; 20].

Уперше сам термін “соціальний капітал” ужив Л. Дж. Ханіфан у дискусіях з приводу сільських шкіл для опису найважливіших обставин, які впливають на повсякденне життя кожного. Ідеться насамперед про те, що потрібно виховувати волю, братні почуття, взаємну симпатію, виробляти вміння налагоджувати соціальні взаємини і комунікацію серед людей. Надалі категорія соціального капіталу дістала більш глибоку концептуалізацію. Першим соціальним психологом, хто звернувся до аналізу соціального капіталу, був П. М. Шихірев. Розглядаючи питання формування соціального капіталу, дослідник виділяє його основні характеристики:

- довіра “як інтегральне вираження стану внутрішніх суспільних зв'язків”;
- репутація “як вираження стану зовнішніх зв'язків”;
- стратегія і тактика комунікації “як вираження ціннісної орієнтації суб'єкта соціальних взаємин”;
- управління як “дотримання принципів і цінностей” [6].

І. Мадерінскене, Р. Мнкуте-Генріксон, Ж. С. Іманавічене обґрунтовують трикомпонентну структуру соціального капіталу. Вона охоплює загальні норми, переконання, досвід, які підтримують соціальні мережі і заохочують співробітництво. Виділяти норми і переконання як самостійні компоненти, на думку цих авторів, недоцільно, оскільки не обґрунтовані загальними переконаннями норми не будуть визнані усіма членами соціальної мережі. Довіра є третім компонентом, без якого неможливий соціальний капітал [13].

Автори одного з ґрунтовних досліджень соціального капіталу в соціальній психології О. М. Татарко і Н. М. Лебедева запропонували таке визначення цього феномена: соціальний капітал – це сукупність психологічних взаємин, які підвищують добробут індивідів і груп, даючи користь усій системі загалом. Дослідники склали також перелік його структурних компонентів: довіра, соціальна згуртованість, позитивна і “сильна” групова ідентичність, взаємна толерантність. Вони вважають, що оцінка перерахованих компонентів у їхній єдності дасть змогу вивчити нову якість взаємин, яка, власне, і є соціальним капіталом групи [4]. О. М. Татарко і Н. М. Лебедева також визначають його як кількість та якість внутрішньогрупових зв'язків. Цим визначенням автори підтримують думку В. В. Радаєва, що вимірюватися соціальний капітал

може тільки через рівень включеності в ті чи ті мережі, а також через характеристики самих цих мереж [3].

Р. Даль зазначає, що якщо в минулому традиційні способи розв'язання проблем, пов'язаних з громадянською компетентністю, діяли успішно, то події останніх років поставили їхню життєздатність під сумнів. Учений пояснює це трьома причинами: змінами масштабів суспільного життя, зростаючою його складністю, змінами в технології комунікацій.

Зміни масштабів суспільного життя. Рішення, що впливають на життя людей, ухвалюються щодо все більших і більших територій, у межах яких проживає все більше і більше людей. Для того щоб громадяни демократичних країн могли впливати на рішення, що ухвалюються на великій відстані від них, їм часто потрібна система делегування повноважень, зазначає Р. Даль.

Можна припустити, що габітуальна складова громадянської компетентності особистості матиме труднощі у своєму становленні, адже зі збільшенням масштабів соціальної мережі людині складніше ухвалювати рішення, які враховували б інтереси широкої громади.

Зростаюча складність суспільного життя. Високий рівень освіти громадян, зазначає Р. Даль, не завжди гарантує здатність належним чином розумітися на більш складних політичних питаннях, адже ускладнилася і модель політичного життя: з'являються нові партії, нові політичні лідери, громадські рухи та інші складові політичного процесу. Через це ускладнюється сам процес сприймання особистістю політичного дискурсу: зростає число політичних питань, які потрібно брати до уваги, їхня внутрішня складність і багатовекторність урядової політики в цілому. На нашу думку, ці процеси знижують рівень когнітивної компетентності громадянина, який через свої індивідуальні можливості дуже часто не в змозі охопити величезний потік інформації щодо актуального політичного життя.

Зміни в технології комунікації. Р. Даль звертає увагу на те, що ускладненість суспільного процесу веде до створення складних механізмів зв'язку громадян із владою. Дослідник зазначає, що, з одного боку, можна говорити про значне розширення арсеналу методів і можливостей комунікації громадян із владою, але з другого – зростає і можливість втрати контакту між суспільством і владою в потоці інформації [9]. За таких обставин, вважаємо, потерпає процедурна складова громадянської компетентності: громадяни не в змозі оцінити можливості свого впливу на владу та можливі ефективні механізми такої діяльності.

Отже, ускладнення суспільного процесу призвело до таких наслідків для громадянської компетентності, як зростання потреби в тео-

ретичному осмисленні нової інформації; вияви егоїзму, альтруїзму та конфлікту інтересів; дискусії та осмислення нової інформації; зв'язок із представниками громади у владі; проблема довіри до символів [там само]. Відтак доцільно проаналізувати їх крізь призму використання психологічного ресурсу соціального капіталу. Такий аналіз зумовлений тим, що в межах парадигми психологічної ресурсності соціальне мікросередовище розглядається як таке, що має певний рівень психологічної ресурсозабезпеченості. Це виявляється в характері та інтенсивності змін: спонтанні зміни, непередбачувані дії окремих індивідів відображаються в соціальних інтересах та взаєминах. Мікросередовище вносить зміни, щоб таким чином легалізувати соціальну активність, узгодити різні моделі змін [7].

Пропонуємо під психологічним ресурсом соціального капіталу розуміти стан соціального мікросередовища, в якому сконцентровані соціально-психологічні можливості, використовуючи які індивід може досягти власних цілей, а також сприяти досягненню цілей цієї групи. З огляду на результати попереднього теоретико-методологічного аналізу психологічний ресурс соціального капіталу доцільно розглядати в межах таких складових:

- ефективність соціальної взаємодії,
- ідентифікація із соціальною групою,
- готовність до взаємодопомоги в соціальній групі,
- внутрішньогрупова згуртованість,
- міжособова довіра в межах соціальної групи.

Зростаюча потреба в теоретичному осмисленні нової інформації.

Наслідки будь-яких політичних чи громадських рішень стають відчутними у всіх точках соціальної мережі майже миттєво. Для того щоб сформуувати компетентний погляд про зв'язок між подіями, розділеними в часі і просторі, тільки досвіду недостатньо. Особа повинна знайти й оцінити надійну і відповідну інформацію, яку особистий досвід їй не надасть. Громадяни не можуть більше покладатися виключно на свої знання. Унаслідок цього ціна доступу до адекватної і зваженої інформації зростає настільки, що її отримання стає життєво необхідною потребою для пересічного громадянина.

У цьому випадку зростає роль ефективної соціальної взаємодії, оскільки членів групи об'єднують спільні інтереси та / або досягнення спільної мети. Очевидно, членство підвищує обізнаність учасників і надає їм засоби забезпечення своїх індивідуальних цілей через колективні дії [17]. Це припущення підтверджує П. Норріс, який виявив, що члени добровільних соціальних об'єднань більш активно стежать за новинами в газетах і на телебаченні [16]. Участь у добровільних організаціях сприяє підвищенню рівня поінформованості, власне розширенню мережі

інформації, що веде до зміцнення норм толерантності та співробітництва, компетентності у проведенні перемовин і посіданні лідерських позицій, а також виробленню почуття причетності до діяльності громади. Крім того, такі асоціації актуальні в політичному житті, тому що вони формують переконання, переваги, саморозуміння, самоусвідомлення, навички мислення і дії, які покращують навички особи в соціальній комунікації [8]. У контексті вищеописаного можна припустити існування певного позитивного впливу ефективної соціальної взаємодії на рівень когнітивного компонента громадянської компетентності.

Вияви егоїзму, альтруїзму і конфлікту інтересів. Р. Даль звертає увагу на те, що із зростанням території і населення політичної одиниці відбувається низка взаємозалежних змін, які різко знижують імовірність володіння «чеснотами», які, можна сказати, відображають рівень розвитку громадянства в особистості. Зокрема, чим численніша спільнота, тим більша імовірність наявності в ній внутрішніх суперечностей. Отже, більш імовірні в ній і конфлікти громадян. Більше того, зі зростанням числа членів спільноти уявлення про суспільне благо неминуче стає поняттям більше теоретичним. Зрозуміло, що громадянинові стає все важче знати особисто кожного зі своїх співгромадян. Таким чином, із зростанням числа осіб, які належать до соціальної мережі, уявлення про те, що значить їхній спільний інтерес або суспільне благо, все менше залежить від прямого досвіду і все більше – від абстрактних ідей та цінностей, які поділяють усі члени соціальної спільноти [9].

У цьому контексті доцільно згадати напрацювання С. Верби, К. Шлозмана та Г. Брейді, які концептуалізували модель громадянської участі. Дослідники стверджують, що потенціалом для активної участі в політиці є неполітичні умови діяльності. На початку життя люди розвивають ці риси в сім'ї і в школі, у дорослому віці – на роботі, у неполітичних добровільних організаціях [21]. Можна припустити, що такий процес пов'язаний з ідентифікацією із соціальною групою, адже для ефективної взаємодії із іншими членами соціальної мережі особі потрібно хоча б частково поділяти їхні символи, ідеї та цінності. На нашу думку, можна говорити про певний взаємозв'язок між процесом ідентифікації із соціальною групою і засвоєнням особою набору певних правил і соціальних норм поведінки, емпатії та рефлексії. Завдяки цим якостям особа може поставити себе на місце іншої людини, а відтак зрозуміти її потреби та інтереси, що, без сумнівів, дає змогу враховувати інтереси іншої людини під час ухвалення громадських рішень. Таким чином, припускаємо, що існує певний позитивний вплив ідентифікації із соціальною групою на процедурний компонент громадянської компетентності.

Дискусії та осмислення нової інформації. У міру горизонтального розростання політичних асоціацій частка співгромадян, з якими громадянин має прямі, безпосередні контакти, неминуче зменшується. У зв'язку з ускладненням природи суспільних проблем рівень компетентності, якого може досягнути група середньостатистичних громадян, просто працюючи над собою, істотно знижується: ці громадяни не можуть самі забезпечити отримання інформації, проаналізувати її і зробити правильні висновки [9].

Одна із складових соціального капіталу – готовність до взаємодопомоги в соціальній групі – сприяє досягненню групових цілей. Зокрема, знання і навички, накопичені завдяки участі в колективній діяльності, дають кожному учасникові змогу розвивати почуття особистої ефективності. Це підтверджують Д. Стол і Т. Рочсон: членство в добровільних неполітичних групах активізує у учасників почуття власної запотребованості [19]. Такі особи, можемо припустити, вбачатимуть у громадській активності додаткові можливості для власного саморозвитку, а їхня громадянська компетентність буде вищою.

М. Олсен зазначає, що участь у добровільних неполітичних об'єднаннях з часом підштовхує особу до політичної участі, адже, на його думку:

- це розширює сферу інтересів і зацікавлень особи, так що зв'язки з громадськістю та громадські проблеми стають більш актуальними для неї;
- це дає людині змогу налагодити зв'язки з багатьма новими людьми, і, в результаті, ці взаємини втягують особу в громадську та політичну діяльність;
- це збільшує поінформованість особи, тренує її соціальну взаємодію та лідерські навички, надає інші ресурси, необхідні для ефективної політичної діяльності [15]. Отже, спостерігаємо підвищення рівня габітуальної компетентності, адже готовність до взаємодопомоги – це, по суті, ресурс для активної діяльності як у межах громади, так і в політичному середовищі. Також можна припустити існування взаємозв'язку між готовністю до взаємодопомоги в соціальній групі і когнітивною складовою громадянської компетентності.

Зв'язок із представниками громади у владі. Р. Даль також зазначає, що сучасні технології усунули ті проблеми комунікації, які виникали раніше щодо можливості безпосереднього спілкування зі своїми обраними у владу представниками. Однак ці досягнення створюють стільки ж багато нових проблем, скільки і вирішують: сучасні технології комунікацій посилюють можливість контактів в одному напрямку – тобто від лідерів до громадян, але не навпаки. Це дає лідерам додаткові можливості контролювати громадян, зате не забезпечує контроль громадян над лідерами [9]. Отож постає потреба у високій внутрішньогруповій згуртованості. Адже

сама згуртована громада може як створювати нові ідеї, смисли та цінності, так і ефективно та дієво поширювати ці погляди поза межами своєї соціальної мережі.

Дослідження А. Флахе підтверджують, що згуртованість сприяє створенню певного соціального тиску, який може допомогти вирішити суспільні проблеми за умови, що актори використовують схвалення вибірково заради винагороди за належну поведінку. Однак дослідник також описує ситуацію, коли має місце безумовне схвалення, тобто сторони схвалюють дії одна одної, водночас нехтуючи інвестиціями в суспільне благо. Як наслідок, може виникнути згуртована неформальна мережа, але при цьому її членам не вдається досягти групової солідарності в певних питаннях [11]. Отже, можемо припустити, що внутрішньогрупова згуртованість також позитивно впливатиме на рівень габітуальної складової політичної компетентності, хоча, як було зауважено вище, потрібно зважати і на результативність роботи високозгуртованої соціальної мережі.

Проблема довіри до символів. Р. Даль так характеризує це явище: ніхто із громадян не володіє знаннями, достатніми для ухвалення компетентного громадського рішення, тому вони змушені звертатися до заміників, які їм знайомі, асоціюються з проблемним питанням і викликають у них довіру. Очевидно, що певний рівень громадянської компетентності вимагає від громадян більше, ніж просте прийняття на віру подібних асоціацій: вони повинні вміти розрізняти ті, які гідні довіри, а які – ні [9].

У цьому процесі, на нашу думку, надзвичайно актуалізується питання міжособової довіри в соціальній групі, адже, базуючись на такій довірі, особа полегшує для себе сприймання нової політичної інформації: на нашу думку, у межах соціальної мережі інформація розподіляється поміж учасниками, кожен із яких аналізує свою частину, а решта, базуючись на довірі, просто приймає вже опрацьовану іншими інформацію.

Отже, соціальний діалог, який відбувається через громадські інститути між громадськими і політичними акторами, утворює певний політичний дискурс – вербальний і невербальний обмін смислами, обґрунтованими позиціями та поглядами відповідно до переконань і певних правил, у результаті чого провадяться дії для розв'язання соціально значущої проблеми [5]. Формами такого діалогу можуть бути соціокультурна взаємодія, обмін цінностями, моделями і нормами життя тощо. У сучасних дослідженнях одним із чинників, що підтримує стійкість та інтегрованість політичного дискурсу, сприяє передаванню смислів, конструює горизонтальні і вертикальні суспільні стосунки, визнається соціальна довіра. Широкий простір соціальної довіри в низці досліджень вкладається у групи. Перша інтерпретується як інституційна

довіра, друга – як особиста відповідальність на дальній та середній соціальній дистанції, третя – як особиста громадянська активність [1].

Н. Луман розширює межі соціальної довіри в розгалуженій соціальній взаємодії до категорії “впевненість”. На його думку, довіра є життєво важливою в міжособових стосунках, але участь у функціональних системах, таких як економіка, політика, – це вже не питання особистісних взаємин. Воно базується на впевненості, а не на довірі [12].

Соціальна довіра виступає каталізатором міжособової взаємодії як у добровільних громадських об’єднаннях, так і в політичних групах. Р. Патнем припускає, що часта взаємодія між різноманітними людьми породжує звичайно тенденцію до вироблення норм узагальненої взаємності, а завдяки психологічним сподіванням виникає довіра. Ця позиція знаходить підтвердження в дослідженнях Дж. Брема і В. Рана: люди, які беруть участь у добровільних групах, більш довірливі до інших, ніж ті, які не беруть участі в таких об’єднаннях [16]. Звідси випливає, що міжособова довіра в межах соціальної групи буде позитивно впливати процедурний компонент громадянської компетентності. Крім цього, не можна відкидати можливість існування та роль інших чинників, які впливають на становлення громадянської компетентності, а також її можливий вплив на становлення соціального капіталу.

Хоча більшість громадських об’єднань і не бере участі в політичних акціях, вони виконують функції “школи демократії” (за Токвілем). Ця ідея сприяла відродженню поглядів на громадські об’єднання як позитивний аспект в суспільстві. Однак такій інтерпретації протистоять два контртвердження. По-перше, кількість різноманітних та відмінних між собою соціальних контактів може бути істотним чинником зниження активності політичної участі. По-друге, для його власника соціальний капітал може мати аналогічні наслідки, як і будь-який інший вид капіталу: це збільшує можливості для автономії, а також розширює сферу можливостей; більш автономний і винахідливий громадянин, як очікується, буде більш схильним спиратися на власні ресурси, а не виявлятиме підданську поведінку щодо держави [10].

Висновки. Громадянська компетентність – це набір певних знань і смислів (або наявність ресурсів для їх отримання), які дають особі змогу осмислювати процеси в громадському середовищі, брати за потреби в них участь, відстоюючи таким чином власні інтереси або інтереси соціальної спільноти членом якої вона є.

Психологічним ресурсом соціального капіталу слід вважати стан соціальної групи, який характеризується концентрацією соціально-психологічних можливостей, використовуючи які особа досягає поставлених власних чи групових цілей. Коли йдеться про вплив психологічних ресурсів соціального капіталу на громадянську компетентність, мається

на увазі ціла низка можливостей: 1) ефективна соціальна взаємодія – для задоволення зростаючої потреби в теоретичному осмисленні громадських рішень; 2) ідентифікація із соціальною групою – для виховання альтруїзму, ефективного пошуку компромісів; 3) готовність до взаємодопомоги в соціальній групі – для підвищення ефективності дискусій та осмислення нової інформації в процесі громадської взаємодії; 4) внутрішньогрупова згуртованість – для кращого зв'язку з представниками громади у владі, більшій довіри до них та можливості впливати на їхні рішення; 5) міжособова довіра в межах соціальної групи – для більш швидкого переймання колективних символів та образів про громадську діяльність, які є панівними в межах спільноти. Отже, ефективна соціальна взаємодія як психологічний ресурс соціального капіталу підвищує рівень когнітивного компонента громадянської компетентності, ідентифікація із соціальною групою – процедурного, готовність до взаємодопомоги в соціальній групі – габітуального та когнітивного, внутрішньогрупова згуртованість – габітуального, міжособова довіра в межах соціальної групи – процедурного.

Література

1. *Галицкая Е.* Давайте доверяют друг другу с полуслова [Электронный ресурс] / Е. Галицкая, Е. Петренко // Гражданское общество: картография российских регионов по результатам опросов ФОМ 2007–2008 гг. – Режим доступа : <http://www.hse.ru/news/recent/5019896.html>
2. *Кастельс М.* Становление общества сетевых структур [Электронный ресурс] / Мануэль Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе. – 1999. – Режим доступа : <https://tcokoit.ru/dld/blog/setestruct.pdf>.
3. *Радаев В. В.* Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация [Электронный ресурс] / В. В. Радаев // Экономическая социология. – 2002. – Вып. 3. – № 4. – С. 20–32.
4. *Татарко А. Н.* Социальный капитал: теория и психологические исследования : монография / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М. : РУДН, 2009. – 233 с.
5. *Тоффлер О.* Наука и изменение (предисловие) / И. Пригожин, И. Стенгерс // Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой. – М. : Прогресс, 1986. – С. 10–33.
6. *Шихирев П. Н.* Природа социального капитала: социально-психологический подход / П. Н. Шихирев // Общественные науки и современность. – 2003. – № 2. – С. 71–81.
7. *Штомпка П.* Социология социальных изменений / Петр Штомпка. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
8. *Brehm J.* Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital / J. Brehm, W. Rahn // American Journal of Political Science. – 1997. – № 3. – P. 999–1023.
9. *Dahl R.* The problems of civic competence / Robert Dahl // Journal of Democracy. – 1992. – Vol. 3. – № 4. – P. 45–59.
10. *Deth J. W.* The Proof of the Pudding: Social Capital, Democracy, and Citizenship: modified paper prepared for delivery at the EURESCO Conference “Social Capital:

- Interdisciplinary Perspectives” [Електронний ресурс] / Jan W. van Deth (Exeter, United Kingdom, 15–20 September 2001). – Режим доступу : [http : //st.ow.ly/docs/vandeth_53f.pdf](http://st.ow.ly/docs/vandeth_53f.pdf)
11. *Flache A.* Do company towns solve free rider problems? A sensitivity analysis of a rational-choice examination [Електронний ресурс] / A. Flache, M. Macу, W. Raub. – 2000. – Режим доступу : <http://ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.9385&rep=rep1&type=pdf>
 12. *Luhman N.* Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives / N. Luhman // Trust: Making and Breaking Cooperative Relations (electronic edition) / Ed. by D. Gambetta. – Oxford : University of Oxford, 2000. – Part. 6. – P. 94–107.
 13. *Maderinskiene I.* The impact of social capital for development / I. Maderinskiene, J. Vasiliauskaite // New Trends of the Development of Industry. – 2003. – P. 1–8.
 14. *Münkler H.* Bürgerschaftliches Engagement in der Zivilgesellschaft / Herfried Münkler // Springer Fachmedien Wiesbaden. – 2002. – № 1. – С. 29–39.
 15. *Olsen M.* Social Participation and Voting Turnout: A Multivariate Analysis / Marvin Olsen // American Sociological Review. – 1972. – № 37. – P. 317–333.
 16. *Pippa N.* Introduction: The Growth of Critical Citizens? / Norris Pippa // Critical Citizens: Global Support for Democratic Government. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 1 – 27.
 17. *Portes A.* Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology / Alejandro Portes // American Review of Sociology. – 1998. – № 24. – P. 1–24.
 18. *Robert P.* Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy / Putnem Robert. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1993. – 258 p.
 19. *Stolle D.* Are All Associations Alike? Membership Diversity, Associational Type, and the Creation of Social Capital / D. Stolle, T. Rochon // American Political Science Review. – 1998. – № 90. – P. 389–397.
 20. *Verba S.* The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / S. Verba, G. Almond. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1963. – 562 p.
 21. *Verba S.* Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics / S. Verba, K. Schlozman, H. Brady. – Cambridge : Mass: Harvard University Press, 1995. – 664 p.

Reference

1. Galickaja, E., & Petrenko, E. (n.d.). Davaite doveryat drug drugu s poluslova [A word is enough to trust each other]. Retrieved from <http://www.hse.ru/news/ recent/5019896.html> (Rus).
2. Kastels, M. (1999). Stanovlenie obshchestva setevykh struktur [Formation of the network companies]. *Novaya Postindustrialnaya Volna Na Zapade [Postindustrial New Wave in the West]*, 494-505. Retrieved from <https://rcokoit.ru/dld/blog/setestruct.pdf> (Rus).
3. Radaev, V. (2002). Poniatie kapitala, formy kapitalov i ih konvertaciya [The concept of capital, forms of capital and their conversion]. *Ekonomicheskaya Sotsiologiya [Economic sociology]*, 3(4), 20-32. (Rus).
4. Tataro, A., & Lebedeva, N. (2009). *Socialnyi kapital: Teoriya i psichologicheskie issledovaniya: Monografiya [Social capital: theory and psychological research: a monograph]*. Moscow: RUDN. (Rus).

5. Toffler O. (1986). *Nauka i izmenenie (predislovie)* [Science and change (introduction)]. In *Porjadok iz haosa: Novyj dialog cheloveka s prirodoy* [Order out of chaos: a new dialogue between man and nature.]. Moscow. (Rus).
6. Shihirev, P. (2003). Priroda socialnogo kapitala: Socialno-psihologicheskii podhod [The nature of social capital: social-psychological approach]. *Obshchestvennye Nauki i Sovremennost* [Social studies and the present], 2. (Rus).
7. Shtompka, P. (1996). *Sociologiya socialnyh izmeneniy* [Sociology of social change]. Moscow: Aspekt Press. (Rus).
8. Brehm J., Rahn W. (1997) Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital / J. Brehm, W. Rahn. *American Journal of Political Science*, 3, 999–1023.
9. Dahl R (1992). The problems of civic competence. *Journal of Democracy*, 3(4)
10. Deth J. W. (2001) The Proof of the Pudding: Social Capital, Democracy, and Citizenship. *Social Capital: Interdisciplinary Perspectives*. Exeter, United Kingdom, Retrieved from http://static.ow.ly/docs/vandeth_53f.pdf.
11. Flache A., Macy M., Raub W (2000) Do company towns solve free rider problems? A sensitivity analysis of a rational-choice examination Retrieved from <http://ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.9385&rep=rep1&type=pdf>.
12. Luhman, N. (2000) Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations (electronic edition)*. Oxford : University of Oxford. 94-107
13. Maderinskiene, I., & Vasiliauskaite, J. (2003). The impact of social capital on development. *New Trends of the Development of Industry*, 1-8.
14. Münkler, H. (n.d.). Бюргerschaftliches Engagement in der Zivilgesellschaft. *Springer Fachmedien Wiesbaden*, 1, 29-36. doi:10.1007/978-3-322-93263-1_4
15. Olsen M. (1972) Social Participation and Voting Turnout: A Multivariate Analysis. *American Sociological Review*, 37, 317–333.
16. Pippa N. (1999) Introduction: The Growth of Critical Citizens? *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
17. Portes A. (1998) Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *American Review of Sociology*, 24.
18. Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
19. Stolle D., Rochon T. (1998) Are All Associations Alike? Membership Diversity, Associational Type, and the Creation of Social Capital. *American Political Science Review*, 90, 389 – 397.
20. Verba, S., & Almond, G. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
21. Verba S., Schlozman K., Brady H. (1995) Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics. *Cambridge: Mass: Harvard University Press*.

Блозва П. И. Психологический ресурс социального капитала в становлении гражданской компетентности личности: теоретический анализ

Теоретический анализ проблемы психологического ресурса социального капитала в становлении гражданской компетентности личности показал, что такая компетентность удовлетворяет потребность в лучшем теоретическом осмыслении общественных решений, повышает уровень альтруизма, способствует более эффективному поиску компромиссов, более результативному проведению дискуссий и осмыслению новой информации в процессе общественного взаимодействия, улучшает связи с представителями общины во власти, позволяет быстрее перенимать символы, бытующие в пределах сообщества. Психологические ресурсы социального капитала охватывают эффективность социального взаимодействия, идентификацию с социальной группой, готовность к взаимопомощи в социальной группе, внутригрупповую сплоченность, межличностное доверие в рамках социальной группы, а сам процесс становления гражданской компетентности можно анализировать как совокупность когнитивных (определенный уровень знаний о гражданской среде), процедурных (знание и умение использовать общественные и политические институты), габитуальных (наличие личностных навыков, установок относительно гражданского взаимодействия) компонентов. Эффективное социальное взаимодействие повышает уровень когнитивного компонента гражданской компетентности, идентификация с социальной группой – процедурного, готовность к взаимопомощи в социальной группе – габитуального и когнитивного, внутригрупповая сплоченность – габитуального, межличностное доверие в рамках социальной группы – процедурного.

Ключевые слова: гражданская компетентность, психологический ресурс социального капитала, социальные сети.

Blozva P. I. Psychological resource of social capital in developing civic competence of an individual: theoretical analysis

Theoretical analysis of the psychological resource of social capital in developing civic competence of an individual has shown that such competence satisfies the need for a better theoretical understanding of public decisions, increases altruism, contributes to the effective search for compromises, holding more fruitful discussions, and understanding new information in the process of public interaction, improving communication with community representatives in the government. It facilitates the adoption of symbols that prevail in the community. Psychological resources of social capital encompasses effectiveness of social interaction, identification with a social group, readiness for mutual assistance in a social group, intragroup cohesion, and interpersonal trust within a social group. The process of civic competence development itself can be analyzed as a set of cognitive (certain level of knowledge about civic environment), procedural (knowledge and skills to interact with social and political institutions), habitual (personal skills and attitudes to maintain civic interaction) components. Effective social interaction increases the cognitive component of civic competence, identification with a social group influences the procedural component, mutual commitment within a social group has an impact on the habitual and cognitive components, intragroup cohesion improves the habitual component, and interpersonal trust within social groups contributes to the procedural one.

Key words: civic competence, psychological resource of social capital, social networks.